

Hegel'in Tarih Tasarımında Özgürlük ve ilerleme

Hamdi BRAVO*

Özet

Bu yazıda, Hegel'in tarih tasannu, 'özgürlük' ve 'ilerleme*' kavranılan bağlamında ortaya konmaya çalışılacaktır. Bunu yapabilmek için, ilkin, Hegel'in 'tin' kavramı 'halk-tini', 'anayasa', 'devlet' gibi kavramlarla bağlantısında açık kılınacaktır; ikincileyin, Hegel'in toplum, devlet ve birey arasındaki ilişkiler hakkındaki anlayışı serimlenecektir; üçüncüleyin, bu ilişkilerden yola çıkılarak, Hegel'in "özgürlük"ten ne anladığı ve özgürlük ile ilerleme arasında nasıl bir bağ kurduğunu gösterilecektir. Bu yazıdaki temel iddia, tinin, her ne kadar cisimsiz bir şey olsa da, ortaya çıkmasına ve geçerlilik kazanmasına neden olan kaynağın "insanların gereksinimler dizgesi" olduğu, özgürlüğün sınırının da bu dizgeyle uyum içinde belirlendiğidir.

Anahtar sözcükler: tin, halk-tini, anayasa, devlet, özgürlük, ilerleme, birey.

Abstract

In this paper, Hegel's representation on history will be exposed in the context of concepts of 'freedom' and 'progress'. For this purpose, at first, it is tried to make clear Hegel's conception of 'spirit' in its relations with concepts like 'public-spirit', 'constitution' and 'state'. Secondly, Hegel's understanding about relations between society, state and individual is set forth. And finally, Hegel's conception of "freedom" based on these relations and the relation set up by Hegel between freedom and progress are displayed in the last part of this chapter. The main argument of this paper is that, although spirit itself is something that does not have a concrete body, the source that gives existence and currency to spirit is "the system of needs of human" which is itself something concrete and the limits of freedom must be determined in accordance with this system.

Key words: spirit, public-spirit, constitution, state, freedom, progress, individual.

(*) Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

Hegel'in felsefesi, içinde yaşadığımız dönemin insanların kabullenemeyeceği kadar sıkı bir belirlenimlilik getirmiştir insanın yapıp ettiklerine. Her ne kadar bütün tarih sürecinin daha çok özgürlüğe yöneldiğini söylemişse de, "özgürlük" anlayışı bireylere istediklerini yapma konusunda hiçbir hak vermediği için, onun felsefesinin yalnızca bir "özgürlük yanılması" sunduğunu iddia etmek -belirli bir özgürlük anlayışı açısından- zor olmayacaktır. Hegel'in tarihsel sürece egemen kıldığı ve bu sürecin tümünü "bireylerin, halkların ve devletlerin sadece maruz kaldığı bir yazgı"ya dönüştüren 'tin' kavramı, tarihin nasıl olup da Hegel tarafından bir "özgürleşme süreci" olarak görülebildiğini anlama konusunda okurlarını sıkıntıya düşürmektedir.

Hegel'in tarih felsefesinin bugünün düşünürlerine ve sıradan felsefe okurlarına tuhaf görünen yanları bununla da sınırlı değildir. İnsan eylemlerinin hırslarla, dürtülerle, içgüdülerle, duygularla, usdışılıklarla belirlendiğine neredeyse hiç kuşku duymadan inanılan çağımızda, tarihe konu olan bütün insan eylemlerinin ussal bir temeli olduğunu iddia etmiştir.

Yine insan ve onun başarıları konusunda karamsar olan çağımız için garip karşılanabilecek üçüncü bir iddiada daha bulunmuştur Hegel: ona göre tarih, geriye gidiş gibi duran her fenomene rağmen, sürekli ilerlemekte olan, geriye dönülme olanağı bulunmayan bir süreçtir.

Bu yazının amacı, yukarıda günümüz için anlaşılmas ve kabul edilemez gibi görünen iddiaları açık kılmaya çalışmaktır. Bu çerçevede Hegel'in özgürlükten, insan eylemlerine temel olan "us"tan ve "ilerleme"den ne anladığı anlatılmaya çalışılacaktır.

*

Öncelikle Hegel'in felsefesinin temel kavramı olan 'tin'den başlamak uygun olacaktır.

Tin, tarihteki olayları "gütmüş olan ve güden"dir (Hegel 1995:26). Tin böyle bir güç olduğu için, "tarih" adını verdiğimiz o kocaman, sınırsız alandaki "herşey tinin meydana getirdiği nesne, eylem, yapıt olarak kavranır" (Hegel 1995:68). Ama bu, tin ve tarihin birbirinden ayrı iki şey olarak tasarlanabileceği ya da bu ikisinin salt bir "yöneten-yönetilen" ilişkisi içinde düşünülebileceği anlamına gelmez: çünkü tin salt tarihe hakim olan bir şey değildir; tarihte gerçekleşmesine yol açtığı nesne, eylem ve olaylarla gerçekleştirdiği de aslında kendisidir. Böyle bakıldığında "tarih", tinin içinde gerçekleştiği süreçtir ve tinle aynı şeydir. O, tarih/e kendini, kendi özünü görünür kılar. Hegel'e göre "tin ne eylemse özüne uygun eylemler, kendisini kendinde olduğu şey yapar", çünkü "işin uğraşı kendini meydana getirmektir, kendini üretip gerçekleştirmektir" (Hegel 1995:68-69). Bu söylenenler açısından tin, kendini dünyada gerçek kılmaya çalışan bir etkinlik varlığıdır; kendini gerçekleştirme, özünde olduğu şeyi dünyada da olma amacını taşıyan bir etkinlik varlığı olduğundan, onun etkinliği kendisi olmayan ne varsa onu yadsımaya ve aşmaya, bütün dünyayı kendine dönüştürmeye yönelir.

Tin yalnızca bir etkinlik varlığı değildir ama; dünya-tarihinde kendisini etkinlikleri aracılığıyla gerçekleştirdikçe, kendisini kendine "bilgi nesnesi" kılar ve kendisinin bilincine varır (Hegel 1995:68). Aslında onun etkinliğinin ana amacı, kendisini gerçekleştirerek kendisinin bilincine varmaktır. Bu bakımdan, tin, bir bilinç varlığıdır da. Kısaca toparlamak gerekirse, Hegel'in 'tin' adını verdiği bu varlığın dünya-tarihindeki etkinliklerinin amacı, "aslında olduğu şeyin bilgisine varması, bu bilgiyi nesnel kılması, varolan bir dünyada gerçekleştirmesi, kendini nesnel olarak meydana getirmesidir" (Hegel 1995:75-76).

Buraya kadar söylenenlerle yetinilerek Hegel'in 'tin' diye adlandırdığı varlığın, sık sık yapıldığı gibi, Hıristiyan dininin "Tanrı"sı olduğunu iddia etmek kolaylık olacaktır. Çünkü, ilkin, Hegel'in 'tin'adını verdiği bu şey, tarihin başlangıcında henüz kendi bilincine ermiş bir varlık değildir; kendisinin-bilincine, bilgisine, kendini dünyada gerçekleştirdikçe sahip olur; oysa Hıristiyanlıkta Tanrı'nın tarihin başlangıcında bilinçsiz bir varlık olarak tasarlanabilmesi olanaklı değildir.

İkincileyin, tin zaman içinde değişen bir varlıktır: tarihin dönemlerini birbirlerinden farklı kılan ölçüt, tindeki değişmelerdir. Oysa Tanrı'nın değişmesi ya da zaman içinde fikir değiştirmesi kavranılabilir bir şey değildir. Tindeki değişmeyle ilgili ikinci nokta, onun değişikçe incelenmesi, bir önceki zamana göre kendindeki eksikleri, kusurları düzeltmesidir: Tanrı için bu tür düşünceler de söz konusu edilemez.

Üçüncüleyin, Hegel'in tin sözcüğüne iliştiirdiği nitelemelere bakmak da, Tanrı ve tin arasında bir özdeşleşmeyi olanaksız kılmaktadır. Örneğin: "dünya-tini", "halk-tini", "özel-tin", "tikel-tin" vb.

Bu üç itiraz bakımından bu özdeşleştirme ele alındığında, yalnızca tinin "tarihte gerçekleşen bütün eylemleri, olayları ve yapıtları belirleyen güç, bütün tarihi belirleyen yazgı olması"ndan yola çıkılarak onun Tanrı'yla özdeşleştirilemeyeceğini iddia etmek sanırım yanlış olmayacaktır.

Hıristiyan dininin Tanrı'sının felsefedeki karşılığı olmadığını düşündüğümüz tinin ne olduğunu daha açık belirleyebilmek için, onun daha özel bir kullanılışı olan 'halk-:ını' kavramından Hegel'in ne anladığını saptamak bu noktada yararlı olacaktır.

Hegel, kendisinin yaptığını söylediği felsefi dünya-tarihinin tikelliklerle, öznelliklerle, bireyselliklerle ilgilenmediğini söylemektedir. Çünkü bunlar, ussal bir etkinlik olan felsefenin konusu olamayacak kadar dağınık, kaotik, rastlantısal ve birbirlerinden farklıdırlar. Ussal kavrayış, bütün bunlara hakim olan, bunları yöneten bir ilkeye ulaşmaya çalışır. Bu nedenle felsefi dünya-tarihinin konusu, tek tek insanlar, onların istekleri, yapıp ettikleri olamaz. Felsefi dünya-tarihinin konusu, "ancak genellik

taşıyarak belirlilik kazanan bir birey, yani **halk-tini''dır** (Hegel 1995:61). Hegel'e göre, tarihe konu olabilecek en küçük birim budur.

Halk-tini, halka karakterini, özünü veren, onu belirli bir halk yapan düşünsel ilkedir. Halkın tüm eylem ve eğilimlerinde bu ilke kendini belli eder (Hegel 1995:63).

Bu ilke, halkın oluşum aşamasında, gizil, potansiyel haldedir, "karanlık bir içgüdü gibi saklıdır" (Hegel 1995:66). Bu haliyle de, **genel**, soyut birşeydir:

"İlke, temel ilke, yasa, genel, içsel birşeydir ve böyle olduğu için de ne kadar kendinde doğru olursa olsun, [henüz] tamamen gerçek değildir. ... Onun aslı bir olanak, bir gizilgüçtür, ama bu, kendi içinden çıkıp varlığa geçmemiştir." (Hegel 1995:82)

Bütün bir halk, eylem ve ürünleriyle üzerinde yaşadıkları mekanda bu ilkeyi gerçekleştirmeyi hedefler. Bu nedenle, halkın bütün yapıp ettiklerinde, bütün ürünlerinde bu ilke, bu tin kendini gösterir, onlar aracılığıyla bu tin gerçekleşir. Belirli bir halk-tinin ilk ereği, tıpkı genel tinde olduğu gibi, kendini gerçekleştirmektir: "kendi kavramına uygun tinsel dünyayı meydana getirmesi, kendisi için doğru olanı gerçekleştirmesidir" (Hegel 1995:66); ikinci ereği de, gerçekleştirdikleri aracılığıyla kendisinin bilincine varmaktır: "kendisinin ne olduğunu öğrenene dek durup dinlenme nedir bilmez, hep bunu öğrenmeye bakar" (Hegel 1995:75). Tinin kendi hakkında bilince ulaşmasını sağlayacak araç, bu gerçekleştirme işi tamamlandıktan sonra hakkıyla gerçekleştirilebilecek olan felsefedir. Felsefe, devlet aracılığıyla toplumda gerçek kılınmış tin üzerine bilgi ortaya koyar.

Halkın kendi özünü içinde yaşadığı dünyada gerçekleştirmesi, kendisi ile içinde yaşadığı dünya arasındaki ikiliği ortadan kaldıracak, kendi özünü oluşturan şeyi kendi dünyası haline getirmiş olacak, böylelikle de tatmine kavuşacaktır (Hegel 1995:69).

Halk-tini diye adlandırılan bu düşünsel ilke, belirli bir halkın "kültür"üdür Hegel'e göre. Kültür sayesinde insan, kendi tekliğini, kendi öznel isteklerini dizginlemeyi, eğilimi ve isteklerine göre davranmak yerine, onlara hakim olmayı öğrenir (Hegel 1995:67). Bu sayede birey, eylemlerini genele göre belirler hale gelir. Bu bakımdan ele alındığında halk-tini, halkı oluşturan bireylerin karakterlerini, eğilimlerini, eylemlerini, eylemlerinin içeriğini belirleyen ilkedir. Bireylerin eylemlerini belirleyebildiği için, bireylerin eylemleri aracılığıyla kendini gerçekleştirir tin. Gizil haldeki, olanak halindeki ilkenin gerçekleşebilmesini sağlayan araç, bireylerin etkinliğidir: "Ancak bu etkinlik sayesinde, o kavramlar, o soyut belirlenimler gerçeklik kazanır" (Hegel 1995:82).

İlkeler kendiliklerinden, bireylerin kabulü ve etkinliği olmadan geçerlikte kalamazlar Hegel'e göre; ama bireylerin belirli bir ilkeyi kabul etmelerini sağlayan, eylemlerini ona uygun gerçekleştirmelerine neden olan da, insanoğlunun gereksinim

güdüsü, eğilimi ve tutkusudur (Hegel 1995:82-83). Gereksinim, tutku, bireylerin ait olduğu halkın tininde içerilen ereğe yönelmeyi sağlayan isteme enerjisidir (Hegel 1995:86).

Hegel'e göre somut insan, bir gereksinimler toplamıdır. Amacı, kendisinin gereksinimlerini karşılamaktır. Bunu kendi başına yapması olanaksız olduğundan, gereksinimlerini karşılayabilmek için başkalarına muhtaçtır. Bu durum, bireyin diğer bireylerle ortaklık kurmasına, yani genel-olanla tanışıp onun bir parçası olmasına yol açar. Bu ilişkide bütün bireyler kendini (isteklerini) ortaya koyar ve doyuma diğerleri aracılığıyla ulaşır (Hegel: 1991:p.182). Hegel'e göre:

Tümelik tarafından bu biçimde koşullanmış bencil erek, gerçekleştirilirken, bireyin varlığı ile refahının ve meşru varoluşunun, herkesin varlığına, refahına ve haklarına bağlandığı..., yalnızca bu bağlam içerisinde aktüalite ve güvence kazandığı çepeçevre bir karşılıklı-bağımlılık dizgesi kurulur (Hegel 1991:p.183).

Bu gereksinim dizgesi, gereksinimleri karşılamaya dönük bir işbölümü çıkarır ortaya. Bu işbölümü, kendi gereksinimlerini karşılamak için ortak hareket etmek zorunda olan bir insan topluluğu yaratır:

Diğer insanlarla uyum içinde olmam gerektiği olgusu, bu noktada sahneye genellik biçimini getirir. Doyumumun araçları başkalarından edindiğim için, buna uygun olarak kanılarını da kabul etmem gerekir. Aynı zamanda, ben de başkalarının doyum bulacağı araçları üretmeye zorlanırım. Bu nedenle, herkes bir diğerinin eline bakar ve birbirine bağlanır. Bu bağlamda, tikel olan her şey toplumsal bir karakter kazanır; giyim tarzı ve yemek saati konusunda herkesin kabul etmesi gereken belirli uzlaşmalar vardır... (Hegel 1991 :p. 192).

Bireylerin gereksinimleri, tutkuları aracılığıyla ortaya çıkan edimleri, halk-tininin kendisini dünyada gerçek kılmamasını sağlar, "içerdekini gerçeklik alanına getirir ve yanlış olarak gerçeklikle bir tutulan salt dışarıdakini ideye uygun kılar" (Hegel 1995:91). Bu perspektiften bakıldığında, bireylerin değeri, eylemlerinin, içinde yaşadıkları halkın tinine ne kadar uygun olduğuna, onu ne kadar temsil ettiğine, bireyin o belirli halk içindeki görevini ne kadar yerine getirdiğine bakılarak belirlenir (Hegel 1995:94).

Hegel'e göre, "her birey kendi halkının çocuğudur" (Hegel 1995:121); hiçbir birey bu belirleyici gücün dışına çıkamaz. Kendini, içinde yaşadığı halkı oluşturan diğer bireylerden ayırdedebilir, ama halk-tininden edemez. Bireye düşen, halkın tinine katılmaktır. Ancak bu sayede kendi özü, kendi karakteri, olanakları, güçleri ortaya çıkar. Aksi halde, birey tinin gücü karşısında silinip gidecektir (Hegel 1995:68-69).

Her ne kadar halk-tiniyle bireyin ilişkisi Hegel'in bu söyledikleri ışığında açıksa da, bu ikisinin birbiriyle nasıl uzlaştığı noktası bulanıktır. Çünkü, halkın oluşum

aşamasında, içte olan, gerçekleşmediği için henüz bilinmeyen, gerçekleşmedikçe de bilinmeyecek olan bu ilke, bireyler tarafından nasıl bilinebilir? Bireyler, eylemlerini, içeriğini bilmedikleri bir ilkeye göre nasıl belirleyecekler?

Hegel'e göre, bireyin halkın-tinini bilmesini sağlayan, bireyle halk-tinini (öznel istençle genel istenci) uzlaştıran, devlettir. Genel olan, yani halk-tini "devlette yasalarla, genel ve usa uygun belirlenimlerle ortaya çıkar (Hegel 1995:110-11). Bu nedenle, halk-tininin içeriği, devletin yasalarıdır. Bir halkın tinini, kültürünü oluşturan ilke, devletin yasalarını da oluşturur:

"Bir devlette ortaya çıkan ve bilinen genellik, varolan herşeyi içine alabilen **form** olarak, bir ulusun kültürünü meydana getiren şeydir. Bu genellik formunu kazanan ve devletin oluşturduğu ve somut gerçekliğe karşılık olan belirli **içerik** ise **halkın tininin** kendisidir. Gerçek devlet bütün tek tek işlerinde ... bu tin tarafından yönetilir. Bu tinsel içerik, halkın tini olduğu ölçüde aynı zamanda bireye özünü verir. O, insanları birbirine bağlayan kutsal şeydir" (Hegel 1995:114).

Bu söylenenler açısından bakıldığında, devlet, halk-tininin yasalar biçiminde görünüşe gelmiş formudur. Bu formun halkı oluşturan bireylerde yaşamasına, yani onların eylem ve ereklere biçimleyip belirlemesine Hegel "törelilik" adını verir. Bu bakımdan, devletin yasaları ve düzenlemeleri bireyin yasaları ve düzenlemeleridir (Hegel 1995:121). Birey kendisinin ne olduğunun bilincine, halkın-tininin bir yansıması olan devletin buyruklarını (yasalarını) kendisinin belirleyicisi olarak kabul ettikçe varır. O, özünü, bu buyruklara uymakla edinir. "Bireylerin törel etkinliği için model" devletin yasalarıdır: "her bireyce bilinen ödevler ve yasalar, bunların her birinin nesnel konumu buradadır.... Özel yaşamın alışılmış durumları için hangi şeyin iyi ya da kötü, haklı ya da haksız olduğu bir devletin yasa ve törelerinde belirtilmiştir" (Hegel 1995:94-95). Hegel açısından birey, içinde yaşadığı halk-tininin ve onun somutlaşması olan devletin bir temsilcisidir yalnızca; bunun dışına çıkamaz, bunun dışında eylemde bulunamaz, bunu değiştiremez.

Hegel'in bütün bu görüşleri bizi bir soruna sürükler görünmektedir: Bireyin özgürlüğü ne olacaktır?

Bunun bir sorun olarak görülmesi, Hegel'e göre, 'özgürlük' kavramından anlaşılması gereken bir şeyin anlaşılmasından kaynaklanır. Özgürlük, yalnızca, bir öznenin istediğini yapmasının engellenmemesi diye görülünce, devletin yasalarının kendilerine uyma konusundaki zorlayıcılığı bir sınırlama, bir kısıtlama olarak görülür. Oysa, daha önce söylenmiş olduğu gibi, bir devletin yasalarına taban olan, o devleti oluşturan halkın tinidir. Bir halkın ortaya çıkmasıysa, keyfe keder bir karar ya da isteğe bağlı bir sözleşme sonucu değildir. Bir toplumun oluşmasının en temel nedeni, o toplumda yer alan insanların gereksinimleri, bu gereksinimlerden doğan istekleri ve bu

istekleri bir insanın tek başına karşılamasının olanaksızlığıdır. Birey, yalnızca kendisine ait, topluma da zarar veren öznel bir isteğini karşılamaya kalktığında toplum ve devletin ilke ve yasalarının bunu engellemesini özgürlüğün sınırlaması olarak görüyorsa, toplum ve devlet olmadan, tek başına, hangi gereksinim ve isteğini karşılayabileceğine bakmalıdır. Toplum, insanlar en basit gereksinimlerini bile tek başlarına karşılayamadıkları için ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, bu yasalar ve onlara uymak, 'özgürlük' "istekleri gerçekleştirebilmek" diye anlaşılacaksa bile, özgürlüğü gerçekleştirecek yegane koşuldur. Bumin'in de Hegel'in görüşlerini incelediği kitabında belirttiği gibi, "Hegel'e göre özgür bir birey, yani gerçek öznellik ... ancak akılsal bir devlette ortaya çıkabilir" (Bumin1998:151).

Diğer yandan özgürlük, insan denen varlığın yalnızca bir yanını oluşturan içgüdü, istek, tutku gibi şeylere bağımlı olmak diye görülüyorsa, devlet ve toplum insanın bunlara bağımlılığını ortadan kaldırıp onları hayvan dünyasından ayıran tinsel bir dünyaya taşıyarak bu anlamdaki özgürlüklerini de sağlar (Hegel 1995:117).

Bu iki noktadan hareketle bakıldığında, bireye özgürlüğünü veren, hükmü altında yaşadığı devlettir. "Devlet, bireyin -birey geneli bilip istediği ve ona inandığı ölçüde-kendisinde özgürlüğüne sahip olduğu ve onun tadını çıkardığı gerçekliktir. ... Devlette özgürlük nesneleşir ve olumlu olarak gerçekleşir" (Hegel 1995:110).

Ama bu söylenenlerden yola çıkılarak devlet-birey ilişkisine yönelik yanlış tasarımlar edinmemek gerekir. Devlet, insanların yaşamına kısıtlamalar getiren bir insan toplaması değildir. Yani, her bireye kendi özgürlüğünü içinde gerçekleştirebileceği küçük özgürlük alanları bırakan bir sınırlama ve kısıtlama aracı değildir devlet. Bilakis, devlet, tek tek bireylere tam bir özgürlük alanı sunar: onun yasaları, insanların bütün gereksinim ve isteklerini nasıl karşılayacaklarının meşru yollarını gösterir. Burada kısıtlanan, tek tek bireylerin öznel gereksinimleriyle ilgili olan, canının istediği gibi davranma özgürlüğüdür. Kendi öznel isteğini gerçekleştirmeye çalışan, bu nedenle de kendisinin engellenmemesini isteyen kişi, aslında tüm bir toplumu kendisi için araç olarak gören, onların çalışması ve emeğini kendi çıkarına kullanmak isteyen kişidir. Hegel'e göre devlette kısıtlanan ve kısıtlanması gereken özgürlük anlayışı budur (Hegel 1995:110).

Bireylerin özgürlüğünün güvencesi olan devletin yasalarının kendisine göre belirleneceği, bir devletin sınırları içerisinde olup bitecek herşeyin uygunluğunu sağlayacak temel ise, Hegel'e göre, "anayasa"dır (Hegel 1995:136). Anayasa, kendisi soyut, genelden kopuk bir varlık olan devletin, halkın tinine göre içerik kazanmasını; yasaları ve uygulamalarıyla egemen olduğu mekanda bu tinin kendini gerçekleştirmesine kılavuzluk eden bir kurum haline gelmesini sağlar. Bu açıdan "anayasa", halk-tinin ifade bulduğu ilkeler bütünüdür. Bir devletin dünyada

gerçekleştireceği erek ve ilkeler burada dile gelmektedir. Bu yüzdendir ki anayasanın türü ya da içeriği, düşünüp karar verilerek yapılacak ö/gür bir seçime bırakılmaz: o halkın tinini yansıtır. Bu nedenle, dışarıdan ithal bir anayasa halkın bünyesine uymaz: "İşte sırf bu yüzden, kimi reformcuların, Hegel'in dediği gibi, daha ussal, daha adil ve özgür olduğu hükmedilen başka bir anayasayı 'halka a priori vermek' gibi ütopyacı niyetleri hiç şaşmaz bir biçimde, yürürlükteki kamu hukuku ilişkilerinin gerçek ve sağlam duvarına çarpıp parçalanır" (Mottoşilova 1990:30). Anayasanın içeriğini bu oluşturduğu içindir ki, iyi düzenlenmiş bir devlette yöneten ile yönetilen ayrımı yoktur. Yöneten, buyruklarını, zaten halka, halkın özüne ait bir anayasa çerçevesinde verir; yönetilenin eylemlerini belirleyen, kendisi dışındaki bir güç değil, kendi özüdür. Bundan dolayıdır ki, iyi bir anayasa yöneten-yönetilen ilişkisini ortadan kaldırır, bireyin devletin buyrukları karşısında kendisini bir köle olarak değil özgür bir yurttaş olarak hissetmesini sağlar. Özgürlük tam bu noktada, devletin bütün bireylerinin tiniyle uzlaştığı, ya da, bütün bireylerinin tinini kendisine hakim olan genel tine uygun kıldığı anda gerçekleşir. Burada artık birey kendisini buyruk alan bir varlık olarak değil, kendisine ait buyruklara uyan bir varlık olarak görür (Hegel 1995:137-140).

Yalnızca yasaya boyun eğen istenç özgürdür: kendisinde kalarak özgür olduğu için. Devlet ya da anavatan, vatandaşları yasalara boyun eğdirerek onların öznel istençlerinden bir varoluş ortaklığı meydana getirdiği ölçüde, özgürlük ve zorunluluk karşıtlığı ortadan kalkar. Ussal-olan tözselliğiyle zorunludur, biz de onu yasa olarak tanıdığımız ve kendi özümüzün tözü bildiğimiz ölçüde özgürüz: bu durumda nesnel ve öznel istenç barışır ve aynı aydınlık bütünde birleşir (Hegel 1995:114-15). P. Singer da Hegel üzerine yazdığı kitabında bu noktaya dikkati çekmiştir: " 'Akılcı bir devlet' ile Hegel şahsen, oldukça nesnel ve oldukça özgül bir şey kastetmiştir. Bunun, bireylerin gerçekten itaat etmeyi ve desteklemeyi seçtikleri bir Devlet olması zorunludur; zira bireyler onun ilkeleri üstünde gerçekten anlaşmaya varmışlardır ve bireysel tatminlerini hakikaten onun bir parçası olmakta bulmuşlardır" (Singer 2003:65)

Hegel, tarihin bir özgürleşme süreci olduğunu iddia ederken, yöneten ile yönetilen, öznel istenç ile genel istenç arasındaki bu karşıtlığın, bu gerilimin ortadan kalkışını dikkate almıştır. Tarihi, bu karşıtlıkların ortadan kalkma süreci olarak, üç bölüme ayırır: 1)Hint, Çin ve İran uygarlıkları: bu üç uygarlık, insanın insan olarak özgür olduğunun bilgisine sahip değildiler. Bu üç uygarlığın ortak özelliği, üçünün de tek bir kişiyi, yöneticiyi özgür sayması, yönetilenlerin istencini hesaba katmamalarıdır; bireylerin kendi istenci hesaba katılmamıştır yasalar belirlenirken; 2) Yunan ve Roma Devletleri: Hegel'e göre özgürlük bilinci ilkin Yunanlılarda doğmuştur, ama onlar da, tıpkı Romalılar gibi, yalnızca bazı insanların -devletin yurttaşlarının- özgür olduğunu düşünmüş, köleliği zorunlu bir kurum kabul etmişlerdir: bundan dolayıdır ki onların

yönetimi altındaki insanların bir kısmı köle olarak özgürlükten yoksun yaşamış, öznel istenç ile genel istenç arasında tam bir uyum sağlanamamıştır; 3) Hegel'e göre özgürlüğün tam olarak gerçekleştiği, yani köleliğin ortadan kalkıp herkesin salt özgür bireyler olarak kabul edildiği kültür, Germen uluslarına ait kültürdür; Germen uluslarının yaşamını belirleyen anayasa, yöneten ile yönetilen arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırmış, genel istenç (devlet) tek tek bütün öznel istençlerin tatmin bulacağı bir kurum haline gelmiştir (Hegel 1995:63-64).

Ama anayasanın tek işlevi, yalnızca birey ile devlet arasındaki yöneten-yönetilen ayrımını ortadan kaldırması değildir. O, belirli bir devletin hükmü altındaki mekanlarda geçecek olayların, bu olayları eylemleri, ürünleri aracılığıyla yaratacak bireylerin yazgısıdır da: o devlette kendisi hüküm sürdüğü sürece olup bitecek herşeyin belirleyicisidir. Bu, "anayasanın gerektirdikleri dışında hiçbir eylemde bulunulamaz" demek değildir; anayasanın ve ondan devşirilen yasaların dışında eylemde bulunulabilir, ama bu bir suçtur ve suç da cezasını içine alır. suç olan bir eylem, beraberinde getirdiği ceza aracılığıyla "eyleyeni yıkan bir karşı vuruş olur, bir suç olduğu için de, kendisini tüketip yasanın geçerliğini yeniden sağlar" (Hegel 1995:89). Bundan dolayıdır ki, anayasanın ve yasaların buyurduğu dışındaki bir eylem olanaklı görünse de, eylemi gerçekleştirenin kendi yazgısını kendisinin belirlemesi olanağını tanımaz ona: suç olan eyleminin getireceği ceza onun yazgısını belirler, anayasanın yeniden hakim ve egemen olmasını sağlar. Bu sayede anayasa ve yasalar bireylerin yapıp ettiklerinin hem haklı hem de ussal nedenidir: bireylerin belirli eylemleri neden yapmaları, belirli eylemleri neden yapmamaları gerektiğinin ussal zeminini sağlar. Hegel'e göre "anayasanın getirdiği şey, devletin usa uygun, yani politik bir varlığa dönüştürülmesi"dir (Hegel 1995:144); bundan dolayıdır ki "devlet dünyaya uygulanmış ustur" (Hegel 1995:140).

Hegel'in felsefesinde halk-tini, anayasa ve devlet arasındaki ilişki, yukarıda anlatılmaya çalışıldığı üzere, bir özdeşlik ilişkisidir; bu üç şeyle ilişkisinde birey ise, üçünü de temsil eden bir ögedir. Böyle bir bakış, oluşa bir sabitlik getirmekte, var olanın nasıl var olduğunu açıklamakta, ama değişimi açıklayabilmekte yetersiz kalmaktadır. Oysa Hegel, tinin kendisini gerçekleştirdiği alan olan tarihteki en önemli kategorilerden biri olarak da "değişme"yi görmektedir aslında. Peki tindeki değişme nasıl olanaklı olmaktadır?

Hegel "tarihteki değişme sorunu"nu da "halk-tini" olgusu bağlamında ele alır. Anımsanacağı gibi, halk-tini, bir halkın düşünme ve eylemlerine hakim olan ilke idi. Halkın amacı, bu ilkeyi dünyada gerçekleştirmek ve -gerçekleştirdiği aslında kendisi olduğu için- gerçekleştirdiği üzerine düşünüp felsefe aracılığı ile kendinin bilincine varmaktır. Ama bir halkın amacına ulaşması, onun ortadan kalkmasına ve tinin yeni bir

ilkesinin ortaya çıkmasına neden olan koşuldur da. Tarihteki değişimi ortaya çıkaran temel nokta, halk-tinlerinin tarih içerisinde yerlerini birbirine bırakmasıdır: Hegel'e göre, "halk kendi kendine biçim vermiş, ereğine ermişse, derindeki ilgisi söner"(Hegel 1995:69). Onun yaşamı artık bir alışkanlığa dönüşür. Bir halkı, bir halka egemen olan ilkeyi ortaya çıkaran şey, onu oluşturan insanların gereksinimleri ve bu gereksinimlerinin ancak başkalarıyla işbölümü yapılarak karşılanabilmesidir: "tümellik, gereksinimler ve başkalarının özgür keyfi istemeleri arasındaki ilişkide kendisini ortaya koyar" (Hegel 1991:p.189). Halkın ilkesi, o halkın hangi ihtiyaçlarını hangi araçlarla, ne tür bir işbölümüyle karşılayacağını gösterir. İlke hayata geçtikten, devletin kurum ve kuruluşlarıyla kusursuz bir biçimde gereksinimler karşılanmaya başladıktan sonra, halkı harekete geçiren, birleştirip ortak biçimde hareket ettiren ilke -işlevini yerine getirmiş olduğundan- anlamını yitirir. Ereğ artık gerçekleşmiştir ve halkı kendisinin peşinden koşturarak çekiciliği kalmamıştır. Halkın yaşamı "bir amaç için çalışmak" olmaktan çıkıp bir alışkanlığa dönüşür. Yaşamın bir alışkanlığa dönüşmesi, bir halkın yozlaşması ve çöküşünün temel nedenidir. Bu noktada, artık tikel istekler tümele sırtını döner." herkes kendi yararının ardına düşer"; "böylece olumsuz-olan, içerden gelen bir bozulma ile tek tek özel çıkarlar halinde ortaya çıkar" (Hegel 1995:71).

Ereğin gerçekleşmesi, aynı zamanda tinin, o basamaktaki bilgisine varılmasını da beraberinde getirir. Kendisini gerçekleştirmiş olan tin, artık dünyada somutlaşmış haliyle felsefe için bir bilgi nesnesi olarak karşımızda durmaktadır. Tinin o basamağını kavrayış, onun daha yüksek bir basamağa, yeni bir ilkeye geçmesini sağlayacak hareket ettiricidir de. Hegel bu durumu ve onun ardından ortaya çıkan yeni durumu şöyle özetler:

[Burada] söz konusu olan yalnızca tinin, kendisinin daha yüksek bir kavramına doğru gelişmesi, ilerlemesi, yükselmesi. Bu da kendi kavramıyla işini bitirmiş olan önceki gerçekliğin değerden düşmesi, parçalanıp yıkılmasıyla birlikte gider. Bu yıkılma bir yandan idenin içerden gelişmesinin getirdiği bir zorunluluktur, öbür yandan ise aynı gelişme bireylerin kendi eylemleriyle meydana getirdikleri, yaptıkları birşeydir. Tam da bu noktada sürmekte olan, kabule uğramış ödevler, yasalar ve haklarla bu dizgenin karşısında yer alan olanaklar arasında çatışmalar çıkar: dizge yaralar alır, temelden sarsılır ama aynı zamanda bu olanaklar iyi, sonuçta duruma göre yararlı, özlü ve zorunlu sayılabilecek bir içerik de kazanır. Bu olanaklar tarihin içinde yer alır: bir halkın ya da devletin varlığını korumasına temel olan genelden daha başka türlü bir geneli birlikte getirirler (Hegel 1995:97).

Ama bu yeni ilke kendiliğinden ortaya çıkmaz ya da insanların zihinlerine düşmez. Tarihte bu yeni ilkeler, Hegel'in "tarihsel kişilikler", "tarihteki büyük insanlar" ya da "kahramanlar" diye adlandırdığı kişilerin dünyaya ilişkin isteklerinde, amaçlarında belirir. Dünya-tininin içeriği, onların ereklarinde ortaya çıkar.

Bu nedenle, bu kişiler bir devletin hükmü altında yaşayan sıradan bireylerden ayrılır: bu kişiler "kendi ereklerini, mesleklerini sessiz, sakin, düzenli dizgede, olayların kutsanmış gidişinde bulmazlar. Haklılıklarını kurulu düzenden değil, başka bir kaynaktan ileri gelir" (Hegel 1995:97-98). Bu kişiler, sıradan bireyler gibi, hükmü altında yaşadıkları devletin bir temsilcisi değildir; artık işlevini yitirmiş eski ilke onların karar ve eylemlerinin belirleyicisi olmaz. Biedermann, "Hegel'in Felsefesinde Kişilik Kavramı" başlıklı yazısında, tarihsel kişiliklerin özelliklerini şöyle özetler:

... büyük kişiler bilgilerini güncelden, genel geçerli olandan, alışkanlık, töre ve tasarımlardan değil, tersine gelecek-olan biçimi altındaki başlangıçta henüz embriyon halinde, herkese görünmeyen, ama göreve çağrılan kişi tarafından farkedilen, çağın ruhuna içkin olan şeyden elde etmektedirler. Tarihsel kişilikler ortalama insanlardan daha ilerisini görürler, daha fazlasını bilirler (Biedermann 1990:169).

Bu kişiler, işlevini yitirmiş eski ilke karşısında daha yüksek bir geneli kavramış, bunu kendilerine amaç yapmış, tinin daha yüksek kavramına karşılık olan ereği gerçekleştirmişlerdir. Onların eylemlerinin haklılığı, kaynağını, halihazırda egemen olmuş ilkeyle kurulmuş düzende gizil olarak içerilen yeni ilkeyi görmelerinde, bunu kendi karar ve eylemlerinin amacı yapmalarındandır. Bu nedenle bu amaç, bu kişilerin kendi keyiflerine göre belirledikleri ya da kendilerinin keşfettiği bir şey değildir; onlar "doğru ve zorunlu bir şeyi istemiş ve meydana getirmiş, içlerine doğan şeyin, zamanı gelmiş ve zorunlu bir şey olduğunu bilen kişilerdir" (Hegel 1995:98). Bu kişilerin söyledikleri, zamana, yani diğer bireylerin gereksinimlerinin doyurulması için gerekene uyduğu için, sıradan insanlar onların bayrağı altında toplanır, bu tarihsel kişiliklerin gösterdiği hedef için çalışır, onların isteklerini bu dünyada gerçekleştirmek için uğraşırlar. Tarihsel kişilikler, yeni doğacak kültürün, yeni bir ilkeyle kurulacak devletin, kısacası tarihsel değişimi yaratacak devinimlerin öncüsüdür. Bu kişiler, Hegel'e göre "hala ortalarda olan, hala parlaklığını gösteren ama aslında yalnızca gerçekmiş gibi görünen şeyin güçsüzlüğünü bilmektedir. Onların içinde gelişen tin, dünyaya geldiğinde dünyayı aşmaya kararlıdır" (Hegel 1995:99).

Daha önce belirtildiği gibi, tarihsel kişilikler dünyaya getirdikleri yeni ilkeyi keşfetmezler: bu ilke, yalnızca, eski ilkeyle oluşturulmuş varolan dünyanın olumsuzlanmasının, onda eksik olan şeyin tamamlanmasının ürünüdür. Artık alışkanlığa dönüşmüş, insanları birleştirmekten uzaklaşmış eski ilkenin ve onun karşılamadığı gereksinimlerin gerekli kıldığı yeni ilkedir bu. "Böylece halk-tininde daha ileri, daha yüksek belirlenmiş, yani olumsuzlama, o zamana kadarki varlığının bozulması olarak ortaya çıkarsa da, bu olumsuzlamanın bir de olumlu yanı vardır, bu da yeni bir halktır" (Hegel 1995:174).

Hegel'in "tarihte ilerleme"den anladığı şey, tarihsel kişilikler aracılığıyla bulgularan, halkların çalışmasıyla gerçekleştirilen bu ilkelerin -birbirlerinin eksiklerini gidere gidere- gerçekleşme basamaklarıdır. Bu basamaklar birbiriyle özdeş değildir, ama birbirinden kopuk da değildir; hepsi bir öncekinin olumsuz, eksik yanlarından ortaya çıkmıştır.

Tarih bu biçimde tasarlandığında, aslında tarihin başlangıcında varolan tek bir ilkenin, kendindeki eksikleri kendini yavaş yavaş gerçekleştirerek basamak basamak giderdiğini, her gidermeyle kendisinin bilincini bir parça daha tamamladığını görürüz.

Bu ilkenin içinden geçtiği bütün basamakları bir bütün olarak tasarladığımızda, halklara egemen olan, onların düşünme ve eyleme biçimlerini belirleyen, onların çalışması aracılığıyla kendini gerçekleştirip, gerçekleştirdikleri sayesinde kendinin bilincine varan, her geçtiği basamakta kendindeki eksikleri gideren bir varlığın belli belirsiz bir silüetini yakalamak zor olmayacaktır. Hegel bu ilkeye "tin" adını verir.

KAYNAKÇA

- BIEDERMANN, Georg. "Hegel'in Felsefesinde Kişilik Kavramı", s. 168-173, *Felsefe Dergisi*. (Çev. Selçuk Uzun). İstanbul, sayı 31,1990.
- BUMİN, Tülin. *Hegel*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- HEGEL, G.W.F. *Elements of the Philosophy of Right*. (Çev. H.B. Nisbet). Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- HEGEL, G.W.F. *Tarihte Ahi*. (Çev. Onay Sözer). İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1995.
- MOTROŞILOVA, Nelli. "Hegel'in Toplum Felsefesi ve Halkların İşbirliği Düşüncesi", s.27-36, *Felsefe Dergisi*. (Çev. Yakup Sahan). İstanbul, sayı 31,1990.
- SINGER, Peter. *Hegel*. (Çev. Bahar Öcal Düzgören). İstanbul, Altın Kitaplar, 2003.

